

Prof. zw. dr hab. Lesław H. Haber

Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie

RECENZJA MONOGRAFII
KS. PROF. WITOLDA JEDYNKA
PT. ROLA ARCYBISKUPA IGNACEGO TOKARCZUKA
W GENEROWANIU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO, T. II:
PARTYCYPACJA SPOŁECZNA
I SYSTEM AKSJONORMATYWNY

Obszerna monografia poświęcona abp. Ignacemu Tokarczukowi autorstwa ks. prof. Witolda Jedynaka prezentuje znaczenie partycypacji społecznej i systemu aksjonormatywnego w generowaniu kapitału społecznego.

Szczególnie należy podkreślić, że recenzowana monografia poświęcona Arcybiskupowi jako promotorowi działań w zakresie kształtowania się kapitału społecznego wśród swoich parafian, opracowana przez ks. prof. Witolda Jedynaka, należy do pionierskich prac z zakresu socjologii religii w kontekście historycznym, kulturowym, politycznym itp.

Aktualnie problematyka kształtowania się kapitału społecznego jest głównie rozpatrywana przez naukowców w kontekście mikro- i makrostruktur świeckich państwa, instytucji, organizacji, przedsiębiorstw itp. Wprowadzenie kategorii analitycznej kapitału społecznego do socjologii religii przez ks. prof. Witolda Jedynaka jest czymś oryginalnym i tym samym posiada niezwykle wartość poznawczą i badawczą dla ewentualnych kontynuatorów badań – socjologów krajowych i zagranicznych, na przykład poprzez eksploracje panelowe na temat kształtowania się kapitału społecznego w grupach świeckich w porównaniu z grupami religijnymi.

W pierwszym tomie monografii poświęconej roli abp. Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego poprzez kształtowanie więzi społecznej i sieci powiązań ks. prof. Witold Jedynek przedstawił główne cele podjętych badań w tym zakresie, jak również zaprezentował wachlarz metod zastosowanych w przyjętym postępowaniu analitycznym.

Prezentując cel i podmiot badań, Autor szczegółowo omawia i uzasadnia wybór abp. Ignacego Tokarczuka do podjętych badań socjologicznych i jego rolę w kształtowaniu kapitału społecznego wśród wiernych. Główny problem badawczy związany jest z oceną roli, jaką w rozwoju kapitału społecznego na różnych poziomach struktury społecznej spełniał Arcybiskup. Natomiast hipoteza główna zakłada, że działalność abp. Tokarczuka oparta na zasadach katolickiej nauki społecznej była generatorem i stymulatorem kapitału społecznego, a jego rozwój zależał głównie od zasobów religijnych i był powiązany z religią. Temat ten jest kontynuowany również w drugim tomie. W warstwie conceptualnej ks. prof. Witold Jedynek dokonuje szerokiego przeglądu zarówno definicji, jak i ich interpretacji, w zależności od przyjętego kontekstu analitycznego. Odwołuje się do pionierów badań, np. m.in. Fukuyamy, Coleman, Putnama, Bourdieu itp. Jednocześnie dokonuje szczegółowej analizy genezy, struktury i funkcji kapitału społecznego, odwołując się do licznych teoretycznych, empirycznych tak polskich, jak i zagranicznych naukowców. Na tym tle Autor proponuje własną definicję kapitału społecznego, która spełnia funkcje eksplikacyjne, ponieważ ma umożliwić zbadanie wkładu twórczego Arcybiskupa w rozwój kapitału społecznego.

W analizie podjętych problemów badawczych w tomach pierwszym i drugim została zastosowana metoda jakościowa polegająca na analizie źródeł zastanych i wywołanych, w tym bogatej bibliografii, pamiętników, wspomnień, wywiadów itp., związanych z działalnością Arcybiskupa. Opierając się na źródłach kościelnych, państwowych, archiwalnych, prywatnych, Autor, co jest szczególnie cenne merytorycznie i poznawczo, opracował własny, dynamiczny kontekst analityczny w przekroju historycznym i instytucjonalnym, społecznym i religijnym, traktując to jako tło dla szerszych i szczegółowszych generalizacji związanych z osobą abp. Ignacego Tokarczuka jako promotora kapitału społecznego wśród mieszkańców diecezji przemyskiej.

Zarówno cel, jak i problem badawczy oraz przyjęte metody badań socjologicznych ukazane w monografii *Rola arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego*, podjęte w pierwszym tomie są kontynuowane także w drugiej części pracy. Recenzowany drugi tom zatytułowany *Partycypacja społeczna i system aksjonormatywny* składa się z pięciu rozdziałów, liczy 477 stron, zacytowanych zostało 653 pozycji bibliograficznych oraz 41 pozycji netograficznych.

Główna tematyka drugiego tomu omawianej monografii nawiązuje do dalszej analizy struktury kształtowania się kapitału społecznego poprzez omówienie roli partycypacji społecznej i systemu aksjonormatywnego w jego budowie.

W dwu pierwszych rozdziałach poświęconych analizie determinant w budowaniu kapitału społecznego w parafialnych społecznościach lokalnych oraz możliwości współdziałania parafian w tym zakresie przedstawiono uwarunkowania historyczne, jak również sytuacyjne. Stanowią one podłoże dla oceny roli abp. Ignacego Tokarczuka w realizowaniu posłannictwa w zakresie generowania kapitału społecznego wśród katolików. Odwołując się do okresu PRL, zwrócono uwagę na destrukcyjny wpływ komunizmu, systemu totalitarnego, na zasoby kapitału społecznego poprzez deprawację, patologię, bierność, nieufność i atomizację społeczeństwa. Były to czynniki, które rozbiły społeczność religijną oraz oddalały ludzi od Kościoła. Powodowały „społeczną schizofrenię”, ponieważ w sferze publicznej dominowały wartości, normy podzielane przez władze komunistyczne, natomiast w życiu prywatnym ludzie kierowali się aprobowanymi przez siebie zasadami i wartościami, odwołując się między innymi do wiary katolickiej.

W okresie PRL, co zostało bardzo dokładnie opisane w monografii, Arcybiskup koncentrował się na:

- kształtowaniu wspólnot religijnych poprzez dobre zorganizowanie i efektywne funkcjonowanie parafii, które w systemie totalitarnym stawały się „fortecami wolności” (s. 46);
- rozwoju budownictwa sakralnego, które władze PRL bardzo ograniczały, często traktując je jako nielegalne;
- generowaniu kapitału społecznego poprzez współdziałanie i tworzenie sieci społecznych w procesie budownictwa kościelnego.

W rozdziale trzecim przedstawiono rolę abp. Tokarczuka w rozwoju sieci zaangażowania społecznego poprzez system partycypacji społecznej. Związane to było między innymi z zaangażowaniem się w działalność religijnych grup wspólnotowych, na przykład duszpasterstwa rolników, robotników, inteligencji, środowiska akademickiego, młodzieży. Wspierano rozwój Radia Maryja, w tym również wspomagano misje „Naszego Dziennika” i Telewizji Trwam. Dzięki działalności abp. Tokarczuka przełom w partycypacji stowarzyszeniowej nastąpił po upadku komunizmu, gdy katolicy mogli swobodnie organizować się w grupy, wspólnoty, stowarzyszenia religijne. Takim przykładem partycypacji społecznej na poziomie lokalnym była parafia pod wezwaniem Matki Bożej Królowej Polski w Stalowej Woli. Ks. prof. Witold Jedynak wylicza kilkadziesiąt funkcjonujących grup i wspólnot zrzeszających różne kategorie społeczne w diecezji przemyskiej, kierowanych przez Arcybiskupa (s. 196–197). Należy podkreślić, że różnorodne formy partycypacji społecznej stanowiły ważny element w kształtowaniu się religijnego kapitału społecznego.

W rozdziale czwartym Autor skoncentrował się na prezentacji przyjętego przez abp. Tokarczuka systemu aksjonormatywnego jako podstawy rozwoju kapitału społecznego. Zostały dosyć szczegółowo omówione wartości i normy moralne jako podstawowe zasoby kapitału społecznego. Zwrócono uwagę na zagrożenia ze strony komunizmu na kształtowanie się wartości i norm moralnych poprzez kreowanie „brudnego kapitału” (s. 235), który był podstawą dla sieci powiązań nomenklaturowych i resortowych korzystających z negatywnych przejawów kapitału społecznego. Tego typu działania ze strony systemu totalitarnego wpływały na negatywne nastawienie Arcybiskupa do władz komunistycznych, z którymi nie utrzymywał żadnych kontaktów, a w swych wypowiedziach nie krył negatywnych ocen dla systemu komunistycznego. Swoją krytykę abp. Ignacy Tokarczuk wyrażał w 2002 r. również w stosunku do członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Uważał, że źródłem kapitału społecznego w Unii miała być religia i chrześcijańskie tradycje kulturowe, tymczasem wśród europejskich elit zaczęła dominować ideologia neomarksistowska, z tendencją do tworzenia mechanizmów centralnego kierowania, co stanowiło realne zagrożenie dla funkcjonowania kapitału społecznego opartego o uniwersalne wartości i normy religijne (s. 290).

W ostatnim, piątym, rozdziale poświęconym analizie wartości i norm w warunkach zmiany społecznej ks. prof. Witold Jedynak porusza problem utrwalania się negatywnego kapitału społecznego jako efektu „rozmów przy okrągłym stole” – porozumienia z komunistami, którego przeciwnikiem był Arcybiskup, odnosi się to również do sanacji moralnej społeczeństwa wychodzącego z komunizmu. Aktywną rolę odegrał wówczas abp Tokarczuk, który w swych wystąpieniach wskazywał na konieczność uwzględnienia norm moralnych w kreowaniu porządku społecznego. Przedmiotem jego krytyki były wdrażane przez demokratycznie wybrane władze niekorzystne dla obywateli zmiany, które utrudniały rozwój kapitału społecznego opartego na katolickich wartościach. W dalszych częściach rozdziału zostają omówione poglądy i opinie abp. Tokarczuka dotyczące sporu o system norm i wartości podstawowych, znaczenia przekształceń systemowych na poziom kapitału społecznego oraz roli i znaczenia partycypacji Kościoła w procesie zmiany społecznej. W podsumowaniu monografii ważne jest podkreślenie roli Arcybiskupa w całokształcie swojej działalności – domaganie się solidarności społecznej i upominanie się o prawa „przegranych” transformacji, co sprawiło, że społeczeństwo Podkarpacia postrzegało abp. Ignacego Tokarczuka jako religijnego lidera, kreatora kapitału społecznego o religijnych wartościach i normach.

Szczególne wartości recenzowanych prac przejawia się w umiejętnym łączeniu przez ks. prof. Witolda Jedynaka obszernej monografii życia i działalności abp. Tokarczuka z naukową analizą kategorii socjologicznej, jaką jest kapitał społeczny, którego animatorem był właśnie Arcybiskup na terenie diecezji przemyskiej.

Chciałbym również zwrócić uwagę na nowatorskie podejście metodologiczne ks. prof. Witolda Jedynaka, który w umiejętny sposób łączy analizę działalności Arcybiskupa z empiryczną zasadą współczynnika humanistycznego F. Znanieckiego, poprzez odwoływanie się do wywiadów, wspomnień pamiętników itp. oraz do opisów ówczesnych uwarunkowań historycznych, politycznych, społecznych, kulturowych, z siatką pojęciową modernistycznej kategorii socjologicznej, jaką stanowi kapitał społeczny. Jest to szczególnie widoczne, kiedy Autor analizuje współzależność między kategoriami kapitału społecznego według Fukuyamy, Putnama, Bourdieu, Colemana itp. i dokonuje ich reinterpretacji w kontekście dostosowania do działań abp. Ignacego Tokarczuka jako generatora katolickiego kapitału społecznego.

Reasumując, uważam, że recenzowana książka autorstwa ks. prof. Witolda Jedynaka pt. *Rola arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w generowaniu kapitału społecznego*, t. II: *Partycypacja społeczna i system aksjonormatywny* zasługuje na maksymalne upublicznienie przez wydawnictwo rzeszowskie.